

T.C.'nin 100. Yılı Özel Sa., Special Issue for the 100th Anniversary of the Republic of Turkey ss. 245-266.

Geliş Tarihi–Received Date: 12.08.2023 Kabul Tarihi–Accepted Date: 25.09.2023

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

MARDİN-NUSAYBİN'DE OSMANLI HAMİDİYE ALAYBEYLERİNE AİT İKİ MEZAR TAŞI

 10.53718/gttad.1341946

 HAZAL CEYLAN ÖZTÜRKER DEMİR*

ÖZ

Anadolu pek çok medeniyetin sanatsal ve kültürel zenginliğinin mirasçısı olan özel bir coğrafyadır. Yerleşim tarihinin bu denli köklü olduğu bir coğrafyada birinci tarihi vesika olarak kabul edilen mezar taşları, tarihi kentleri adeta açık hava müzesine dönüştüren, farklı kültürler ve inanışlar ile pek çok bilginin günümüze ulaşmış temsilcileridir. Mezar, mezarlık kültürünün gelişmesinde dini inanış, kültürel ortam, ata ve yas kültürü, devrin sanatsal ve estetik zevkleri gibi dinamikler etkili olmuştur. Bir milletin tapu senedi ve birincil tarihi vesikası niteliğinde olan mezar taşları, ölen kişinin kimlik ve tarihi bilgisi dışında yaşam öyküsü, mesleki özellikleri gibi pek çok kodu da içerisinde barındırması açısından son derece kıymetlidir. Geç Osmanlı dönemine ait olan mezar taşları aynı zamanda, dönemin estetik ve sanatsal zevkinin somutlaştığı somut kültürel eserler olmasının yanı sıra, bölgenin tarihsel sosyolojisi, idari ve askeri yönetimi konusunda da arşiv belgelerinin dışında veri sunan tarihi birer zenginliği olarak günümüze ulaşmıştır. Ölen askerler adına mezar taşı dikilmesi, İç ve Orta Asya'da köklü bir Türk geleneğidir. Çalışma konumuz olan asker mezar taşlarındaki benzer sanat ve estetik yaklaşımlar; Anadolu'nun Türkleşme süreci ile başlayıp Geç Osmanlı dönemine kadar süren uzantının devamı olarak kabul edilebilir ki bu da bize birikimli ilerleyen Türk sanatın adeta yüzyıllar ve farklı coğrafyalar arasından kayıp giden bir anlayışın simgesi olarak yorumlanabileceğinin kanıtıdır.

Mezar taşları kitabeleri ile yazılı belge niteliğinde olup ölen kişinin kimlik bilgisi, ölüm tarihi, şecere bilgisi, meslek bilgileri gibi pek çok veriyi de bünyesinde bulunduran sanat eserleridir. Bu çalışma Sanat tarihi alanında, Osmanlı dönemi mezar taşlarını konu alan ve daha önce üzerine çalışma yapılmamış özgün nitelikte bir araştırma makalesidir. Çalışmanın başlıca gayesi araştırma etik kurallarına bağlı kalınarak Osmanlı mezar taşı çalışmalarına katkı sunup bir yenisini kazandırmak ve bölgedeki kültür varlıklarını kayıt altına almaktır. Milli kültür varlıklarımız içerisinde son derece önemli olan mezar taşlarının bilimsel bakış açısıyla değerlendirilmesi, zamanla insan ve tabiat karşısında direnci zayıf olan bu tarihi eserlerin kayıt altına alınarak gelecek nesillere bırakılmasıdır.

Bu çalışmanın kapsam ve sınırlılığını Anadolu kentleri arasında kadim bir tarihe sahip Mardin-Nusaybin ilçesinde “Hamidiye Şehitliği” olarak anılan mezarlık alanında bulunan ve Hamidiye Alay Beylerine ait iki sandukalı mezar taşı oluşturmaktadır. Mezarlık alanı incelenmiş ve çalışmaya dâhil edilen iki askere ait mezar taşı adeta soyut heykel niteliğinde plastik etkiye sahip olmasının yanı sıra süsleme özelliklerinin ve kitabe metinlerinin nüans oluşturmaya sebebiyle çalışmaya dahil edilmiştir. Ayrıntılı arazi çalışması yapılmış olan mezar taşları sanat tarihi disiplini içerisindeki bilimsel yol perspektifinde ölçüleri alınmış, çizimleri yapılmış, kitabe metinleri okunmuştur. Çalışmanın başlıca amacı, daha önce hiçbir bilimsel çalışmaya konu edilmemiş, Geç Osmanlı dönemine ait olan ve askeri kimlik tespitleri kitabelerinden yapılan mezar taşlarının, Anadolu ve Anadolu dışı örnekleri ile mukayesesi yapılması benzerlik ve farklılıklara dikkat çekilmek suretiyle ilgili bilimsel boşluğun doldurulmasına katkı sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Mardin-Nusaybin, Osmanlı Dönemi, Hamidiye Alayları, Mezar Taşı.

* Dr. Öğr., Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Batman/TÜRKİYE, E-Posta: [hazal.ozturker@batman.edu.tr](mailto: hazal.ozturker@batman.edu.tr), ORCID ID: 0000-0001-7047-2212.

ABSTRACT

Anatolia is a special geography that is the heir of the artistic and cultural richness of many civilizations. Gravestones, which are accepted as the first historical document in a geography where the settlement history is so deep-rooted, are the representatives of different cultures and beliefs and much knowledge that have survived to the present day, transforming historical cities into open-air museums. Dynamics such as religious belief, cultural environment, ancestral and mourning culture, artistic and aesthetic pleasures of the period were effective in the development of grave and cemetery culture. Gravestones, which are the title deed and primary historical document of a nation, are extremely valuable in that they contain many codes such as life history, professional characteristics, as well as the identity and history of the deceased. The tombstones belonging to the Late Ottoman Period have reached today as a historical richness that provides data on the historical sociology, administrative and military management of the region, apart from the archive documents, as well as being tangible cultural artifacts embodying the aesthetic and artistic taste of the period. The erection of tombstones for the deceased soldiers, which is a deep-rooted Turkish tradition in Central and Central Asia, can be considered as an extension of the similar artistic and aesthetic approaches to the soldier tombstones, which started with the Turkization process of Anatolia and lasted until the Late Ottoman period. This shows us that Turkish art, which progresses cumulatively, can be interpreted as a symbol of an understanding that slipped through centuries and different geographies.

Gravestones are works of art that are in the nature of written documents with inscriptions and contain many data such as the identity information of the deceased, date of death, genealogy information, occupational information. This study is an original research article in the field of Art History, which focuses on Ottoman Period Tombstones and has not been studied before. The main purpose of the study is to contribute to the Ottoman tombstone studies by adhering to the research ethics rules, to gain a new one and to record the cultural assets in the region. The evaluation of tombstones, which is extremely important among our national cultural assets, from a scientific point of view, is to record these historical artifacts, which have weak resistance against humans and nature, and leave them to future generations.

The scope and limitation of this study consists of two sarcophagus tombstones belonging to the Hamidiye Regiment Beys, located in the cemetery area known as "Hamidiye Martyrdom" in Mardin-Nusaybin district, which has an ancient history among Anatolian cities. The cemetery area was examined and the tombstones of the two soldiers included in the study were included in the study due to the fact that they have a plastic effect as an abstract sculpture, as well as the nuance of the ornamental features and inscription texts. The tombstones, for which detailed field studies were made, were measured, drawn, and inscription texts were read in the perspective of the scientific path within the discipline of art history. The main purpose of the study is to make a comparison of the tombstones made from military identification inscriptions belonging to the Late Ottoman Period, which has not been the subject of any scientific study before, with Anatolian and non-Anatolian samples, and to contribute to filling the relevant scientific gap by drawing attention to the similarities and differences.

Keywords: Mardin- Nusaybin, Ottoman Period, Hamidiye Regiments, Tombstone.

GİRİŞ

Bireyin mutlak bir biçimde hayatının sonlanması olarak tanımlanan ölüm, tarihsel süreç içerisinde gizemini koruyan ve hayatı algılama biçimi üzerinde son derece etkili bir kavramdır.¹ Ölüm, hayatın başlangıcı olarak kabul edilen doğumla başlayan hayatın sonu olarak görülse de inanç perspektifinde bir son olmaması sadece başka bir dünyaya açılan kapı ve öte dünyaya geçiş olarak tanımlanmıştır.² İnsanoglu varoluşundan buyana ölüm karşısındaki bilinmezliği ve aciziyetini, anlamlandırmak üzere İslam öncesi ve sonrası dönemlerde çeşitli ritüellerle aşmaya çalışmıştır. Oluşturulan ritüellerin ana dinamiği oluşturan iki önemli bileşen inanç ve kültürdür. Ölümden sonraki yaşama inanış ve öteki dünya görüşü pek çok ölü gömme geleneğini de beraberinde getirmiştir.³

Türklerin, İslam dinini kabulünden sonra da mezar taşı kültürü devam etmiş, yeni din ile beraber mezar kültürü özellikleri farklılaşarak kurgan ve çadır kümbete, balbal ve anıtsal taşlar da heykel biçimli özelliklerini yitirip, yerlerini süslemeli mezar taşına bırakmıştır.⁴ İslam sanatı çerçevesine, Orta Asya ve eski Türk

¹ Ahmet Uhri, *Anadolu'da Ölümün Tarih öncesi: Bir Geleneğin Oluşum Süreçleri*, Ege Yayınları, İstanbul 2010, s. 21; Erman Altun, "Günümüz Adana Aşıklık Geleneğinde Ölüm ve Mezar Kültürü", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul 1998, s. 366.

² Yaşar Kalafat, "Anadolu ve Yakın Çevresinde Türk Halk İnançlarında veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti", *Geçmişten Günümüze Mezarlıklar Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul 1999, s. 239.

³ Mine Soysal, "Mezar Maddesi", *Ezracıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, s. 1212; Cengiz Atlı, & H. Ceylan Öztürker, *Iğdır Karakoyunlu Tarihi Mezar Taşları*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2014, s. 230; H. Ceylan Öztürker, (2015). "Caferi Mezar Taşlarında Görülen Sembolik Anlamlı Bezeme Unsurlarının İkonografik Çözümlemesi", *Uluslararası XIX. Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Ed. Ceren Ünal, Cengiz Gürbıyık, C.2, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015, s. 230.

⁴ Seyfi Başkan, "Eski Türklerde Mezar Taşı", *Théma Larousse*, C. 6, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993, s. 236.

gelenekleriyle transfer olan mezar yapıları bakımından Anadolu, oldukça zengin bir coğrafyayı işaret etmektedir.⁵ Türkçe’de “mezar” ile eş anlamlı kullanılan “kabir”, Arapçadan türetilmiş bir kelime olan ölünün gömüldüğü yer manasına gelmektedir.⁶ Ölünün kimliğinin bilinmesi ve gömüldüğü yerin belli olması amacıyla dikilmiş olan mezar taşları, Arapça şahitlik eden anlamına gelen “şâhid “kelimesinden türemiş ve mezar taşları için kullanılan “şâhide” kelimesiyle aynı manaya gelmektedir. İslami koşullara göre doğu-batı yönünde gelişen mezarların batı yönüne yerleştirilen mezar taşına baş taşı (başucu şahidesi), doğu yönündekine ise ayak taşı (ayakucu şahidesi) olarak tanımlanmaktadır.⁷

Mezar ve mezar taşlarında geliştirilen farklı uygulamalar, mezar taşlarındaki biçim ve estetik unsurlar, aynı zamanda toplumların inanç ve kültürel özelliklerinde takip edilebileceği somut kültür eserleridir.⁸ Toplumların önceki inanışlarına ait pek çok izi de içerisinde bulundurmanın yanı sıra toplumların yaşam pratikleri arasında değişime en direnç gösteren unsuru da ölüm ve mezar kültürüdür.⁹ Anadolu somut kültür mirası içerisinde oldukça önemli bir grubu temsil eden mezar taşları, merhumun kimlik bilgisini vermenin yanı sıra yaşanan toplumsal olayların ve kültürel mirasın aynası konumundadır. Buldukları şehrin birer kanıtı, yaşadıkları şehrin ve bölgenin inkâr edilmez tapu senetleri olarak kabul edilmişlerdir.¹⁰ Anadolu mezar taşı kültürüyle ilgi pek çok bilimsel çalışma yapılmıştır. Anıtsal mimari de olduğu kadar mezar taşları konusunda da büyük bir çeşitliliğin olduğu ve bölgesel birtakım unsurların mezar taşlarında farklılık yarattığı bilinmektedir. Anadolu kentleşmesi içerisinde de öneme sahip olan mezar ve mezarlık alanları, tarihsel olayların da takip edilebileceği önemli bir pozisyona sahiptir.

Çalışma konumuzun kapsam ve sınırlılığını oluşturan Mardin- Nusaybin, pek çok tarihi kentte olduğu gibi tarih öncesi dönemlerden itibaren kesintisiz yerleşim özelliği ortaya koymuş ve sayısız medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Geçmişte “Mezopotamya’nın Payitahtı” olarak anılan Nusaybin (Nisibis) ticaret kenti olarak tanımlanmaktadır. Mezopotamya’nın güneyinden ve İran üzerinden Akdeniz’e ulaşan ticaret yolları rotasındaki en sulak alan olma özelliğine sahiptir.¹¹ Çalışma konumuzu oluşturan ve Mardin il merkezine 85 km. uzaklıkta olan Nusaybin ilçesinde yer alan iki mezar taşı daha önce bir bilimsel çalışmaya konu edilmemesi ve Geç Osmanlı Döneminde bölge de önemli bir askeri birlik olan Hamidiye Alay Beylerine ait iki askere ait olması açısından çalışmaya konu edilmiştir. Ayrıca çalışmaya konu edilen mezar taşları, dönemin sanatsal zevkleri yanı sıra, bölgenin kılık kıyafet, askeri eşya unsurlarında somutlaştırıldığı mezar taşı örnekleri yanı sıra birinci derece tarihi vesika olması açısından son derece önemlidir.

1. Nusaybin Tarihçesi

Eski ismiyle Turabdin bölgesi olarak anılan ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin önemli bir tarihi kenti olan Mardin’in Dicle Bölümü’nde bulunan Nusaybin, önemli bir idari merkez niteliğindedir. Nusaybin’in güneyinde yer alan Suriye sınırı, ilçenin tarihsel süreç içerisinde stratejik bir konuma sahip olmasına sebebiyet vermiştir.¹² Nusaybin, Fırat ile Dicle nehirleri arasında yer almasından dolayı bir adayı anımsatması hasebiyle Arapların “el-Cezire” adını verdiği kara parçasında yer alır.¹³ Bereketli hilal anlamına gelen el Cezire, coğrafi konumu, verimli ovalarının yanı sıra farklı medeniyetlere ev sahipliği yapması sebebiyle daima ilgi odağı pozisyonunda olmuştur.¹⁴

El Cezirenin önemli bir kenti olan Nusaybin, Tur Abidin bölgesinin dağ eteklerinde yer alan Çağ nehrinin kıyısında kurulmuş, Doğu Anadolu’yu Mezopotamya’dan ayırması sebebiyle jeopolitik bir konuma sahip olmuş önemli bir ticari ve sınır şehri olmuştur.¹⁵ Yazılı kaynaklarda ilk kez ismi Asur döneminde anılan Nusaybin, eski çağlardan itibaren ticari bir merkez niteliğinde olmuştur. Asur kaynaklarında “Nasabina” olarak anılan ilçe,

⁵ Abdüsselâm Uluçam, *Eski Erciş-Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları*, Türk Tarih Kurumu, s.114.

⁶ Kürşat Demirci, “Kabir”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.XXIV, İstanbul 2001, s. 33.

⁷ Sevinç Eren, “Trabzon Küçük İmare Mezarlığı’ndaki 19. Yüzyıl Osmanlı Mezar Taşları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 2020, s. 346.

⁸ Metin Haseki, “Plastik Açından Türk Mezar Taşları”, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul 1976, s. 45.

⁹ Nakış Akgül, “Anadolu Selçuklu Dini Mimarisinde Kullanılan Altügen Kompozisyonların İkonografik Açısından Yorumlanması”, *Geçmişten Günümüze Mezarlıklar Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul 1999, s. 72.

¹⁰ Semavi Eyice, “Mezarlıklar ve Hazireler”, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996, s. 123-134.

¹¹ Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Turabdin*, çev. S. Gülçur, Linz 1999, s. 249.

¹² Taner Kılıç, “Nusaybinin Fiziki Coğrafya Özellikleri”, *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed. Kenan Ziya Taş, Nobel Yayınları, Ankara 2009, s. 391.; Rauf Belge, “Nusaybin: Bir Sinir Şehrinin Mekânsal Gelişimi”, *Coğrafya Dergisi*, 44, 2022, s. 725.

¹³ Hüseyin Güneş, “Selahaddin Eyyübî Zamanında Nusaybin”, *Mukaddime*, 9(2), 2018, s. 19.

¹⁴ Bediha Şimşek, İlk Dönem İslam Tarihinde Nusaybin Ve Akademisi, Ed. Prof. Dr. Nurettin Gemici, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2019, s. 39.; Abdulhalik Bakır “Geç Orta Çağ El-Cezire Bölgesi Şehirlerinin Fiziki Yapıları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 2013, s. 51.; Abdulhalik Bakır, Nuray Arabacı, “Orta Çağ El-Cezire Bölgesinin Stratejik Şehri Nusaybin”, *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, 10, 2018, s. 55.; Uğur Demlikoğlu, “1567-1568 H. 975 Tarihli Ve 1096 Numaralı Mufassal Tapu Tahrir Defterine Göre Nusaybin İdari, Ekonomik ve Sosyal Durum”, *Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2018, 44, s. 47.

¹⁵ Hayat Erkanal, “Mezopotamya’ya Açılan Kapı: Nusaybin”, *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed. Kenan Ziya Taş, Nobel Yayınları, Ankara 2009, ss. 5-8.; İlhan Erdem, “Selçukluların İlk Dönemlerinde Merv Şehri ve Önemi (1035-1092)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 35(60), 2006, s. 30.

MARDİN-NUSAYBİN'DE OSMANLI HAMİDİYE ALAYBEYLERİNE AİT İKİ MEZAR TAŞI

Nisibin, Nesibis, Nitibi(n), Nitibeni, Nizzibi olarak anılmaktadır. Arap kaynaklarında geçen Nasîbin yazımı ise günümüz Türkçesinde Nusaybin'e dönüşmüştür.¹⁶

Asya'dan Suriye'ye, Anadolu'dan Mezopotamya bölgesine geçiş sağlayan önemli ticari yolların kavşağı olmasından kaynaklı olarak tarih öncesi dönemlerden itibaren kesintisiz yerleşime sahip olan şehir, IV-VI. yüzyılları arasında Roma-İran mücadelesinin sınır bölgesi olmuştur. Özellikle Roma ile Sasaniler arasındaki sadece sınır ticaretinin düzenlenmesinde değil, askerî açıdan da stratejik bir nokta oluşturulmasında önemli rol oynamıştır. Yani Nisibis'e egemen olmak, Yukarı Mezopotamya'yı kontrol etmek anlamına gelmekteydi. Mezopotamya'nın giriş kapısı konumundaki şehir bölgenin iki büyük gücü olan Romalılar ve Sasaniler bu şehri kontrol altına almak için büyük çaba sarf etmiştir. Sınır bölgesi, ticaret kapısı gibi birçok dinamik askeri olarak da şehrin kentleşmesine sirayet etmiş ve güçlü surların çevrelediği bir ordugâh niteliğine sahip olmuştur.¹⁷

İslamiyetin ortaya çıkarak Suriye ve İran topraklarına yayılım gösterdiği süreçte şehirde, Sasani -Bizans mücadelesi devam ederken bu durum Müslüman birliklerinin bölgedeki yayılımlarını kolaylık sağlamıştır.¹⁸ Nusaybin, 640 yılında İslam topraklarına dâhil edilmiş ve İyaz bin Ganm'ın fethettiği bölge, Diyar-ı Rabia Eyaleti'nin merkezi olmuştur. Dört halife döneminin ardından sırasıyla, Emevi, Abbasi, Hamdani, Mervanilerin hüküm sürdüğü şehirde, XI. yüzyılda başlayan Türk akınlarıyla, Selçuklu hâkimiyetine girmiştir.¹⁹ XII. Yüzyıl Nusaybin'de sürekli Türk beyliklerinin arasında hâkimiyet değiştirdiği bir periyodu işaret etmektedir. 1182 yılında Ortadoğu'da büyük bir siyasi güç olan Selahaddin Eyyubi'nin şehri almasıyla, Nusaybin'de Eyyubiler dönemi başlamış ve bu kentte pek çok tarihi yapının inşa edildiği bir dönem olmuştur. 1260 yılında kent Moğolların eline geçmiştir.²⁰

XIV. yüzyılda Mardin Artuklularının hâkimiyetinde küçük bir yerleşim niteliğinde olan kent, XV. yüzyılda bölgede egemen olan Ak-Koyunlular ve Kara-Koyunlular arasındaki hâkimiyet mücadelesine sahne olmuş, bu süreçte oldukça tahrip olmuştur.²¹ Nusaybin de daha sonra sırasıyla Akkoyunlu, Karakoyunlu ve 1507'de Safeviler kenti ele geçirmiş, Ak-Koyunlu hâkimiyeti resmen sona ermiştir. 1507-1516 yılları arasında kentte Safeviler hâkim olmuştur.²² Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferi sonunda girilen Doğu Anadolu harekâtı sırasında 1515 yılı sonlarında Osmanlı topraklarına katılmıştır. 16. yüzyılın başlarında Osmanlı idari teşkilatında Diyarbekir beylerbeyliği sınırları içinde bir nahiye merkezi olarak yer alan Nusaybin, bu yüzyılın ortalarına doğru kaza merkezi, daha sonra sancak merkezi olmuştur.²³ Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle birlikte kent pek çok alanda olduğu gibi siyasi bir istikrara da sahip olmuştur.²⁴

2. Mezar Taşı Örnekleri

2.1.1 No'lu Mezar Taşı

Yeri: Nusaybin Hamidiye Şehitliği içerisinde yer almaktadır.

İncelenme Tarihi: 03.04.2014/02.01.2023

Kimlik Bilgisi: Şeyh Hüseyin'in oğlu Tay Şeyhi Abdurrahman Bey

Ölüm Tarihi: H.1321/M.1901/

Kitabe Dili: Arapça

Yazı Türü: Celi Sülüs

¹⁶ Metin Tuncel, "Nusaybin", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIII, İstanbul 2007, s. 269.; Şimşek, age, ss. 26-29.; Ahmet Küçük, Bizans İmparatorluğu Döneminde Nusaybin'in Siyasi, Sosyal, İktisadi, Mimari ve Kültürel Durumu (IV.-X. Yüzyıl), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Elâzığ 2012, ss. 11-12.

¹⁷ Sabit Duman, "Yabancı Seyyahlara Göre Nusaybin", *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed. Kenan Ziya Taş, Nobel Yayınları, Ankara 2009, ss. 151-153.; Muzaffer Demir, Murat Keçiç, "Nisibis At The Border Of Romans And Sasanians Between The Third And Fifth Centuries Ad", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 36(62), 2017, ss. 1-3.; Adnan Çevik, "Orta Çağ İslam Coğrafyacılarına Göre Nusaybin", *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed.Prof. Dr.Kenan Ziya Taş, Nobel Yayınları, Ankara 2009, s. 65.

¹⁸ Ömer Tokuş, "Fethinden Selçuklulara Kadar Nusaybin", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 2018, ss. 171.

¹⁹ Tuncel, age, s. 269.; Tokuş, agm, ss. 171-196.; Hüseyin Güneş, "Tür Abdin Yöresinin İslâmlaşma Süreci", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(6), 2012, s. 89.; Mehmet Azimli, "İslam'ın İlk Fetih Yıllarında Nusaybin ve Klasik İslam Kaynaklarına Göre Nusaybin'in Fethi", *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed. Kenan Ziya Taş, Ankara 2004, s. 77.

²⁰ Ahmet Küçük, *Orta Çağda Nusaybin Bölgesinin Siyasi, Sosyal, İktisadi ve Kültürel Durumu*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa 2006, ss. 66-76; Ahmet Demir, "Eyyubiler Devrinde Nusaybin", *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed. Kenan Ziya Taş, Nobel Yayınları, Ankara 2009, s. 113.

²¹ Kazım Paydaş, "Moğol İstilasından Ak-Koyunlu Devleti'nin İnkırazına Orta Çağ'da Nusaybin", *Nusaybin Siyaset-Kültür-Ekonomi*, Ed. Ahmet Gemi, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2022, ss. 73-77.

²² Erdem, agm, s. 406.

²³ Tuncel, age, s. 269.; Aydın Efe, Sıraç Aktürk, "19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Nusaybin Kazâsı'nın İdâri, Eğitim ve Nüfus Yapısı", *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed. Kenan Ziya Taş, Mardin 2022, ss. 204-205.

²⁴ Veysel Gürhan, "Nusaybin Şehrinin Osmanlı Yönetimindeki İlk Dönemleri: Tahrir Defterlerinden Elde Edilen Veriler Üzerine Bazı Tespitler (1518-1567)", *Hafıza*, 2(1), 2020, s. 78.

Fotoğraf No: 1a-b, 2a-b, 3a, 4a, 5a-c, 6a, 7a

Çizim No: 3b, 4b, 5.b-d, 6b, 7b

Ön Yüz

Arapçası

Transkripsiyonu

يا مونسي	-	Yâ Mûnisî
شدتك (لما للشائى) عنا	-	Şiddetuk (lima li'ş-şâni'i) 'annâ
بجدك خاتم هل (من مرجوع)	-	Biceddike hatem hel (min mercû')
ولو يوجد الفداء من (المنابا)	-	Velev yûcedu el-fida min (el-munâyâ)
فديتك بالعشائر والجموع	-	Fedeytuke bi'l-aşâiri ve'l-cümû'
هذا قبر المرحوم	-	Hâzâ Qabru'l-Merhûm
قائمة أمر الحميدية شيخ الطي	-	Kâimetu emri'l-Hamîdiyye Şeyhu't-Tay Şeyh
شيخ عبد الرحمن بك ابن شيخ حسين	-	Abdurrahmân Bek ibn Şeyh Huseyn
الي روحه فاتحة		ilâ rûhihî Fâtîha

Türkçesi; *Ey Yoldaşım, Sert gücün bizi (kötüleyenin sahip olduğuna) karşıdır. Dedenle (son bulmuştur). (Dönülecek bir yer var mıdır?). Şayet (kaderden) bir feda (etme imkânı) bulunsaydı. Sana kabileleri ve herkesi feda ederdim. Bu, Şeyh Hüseyin'in oğlu Hamidiye emir kaimi/koyanı Tay şeyhi Abdurrahman Bey'in kabridir. Ruhuna Fatiha.*

Arka Yüz

Arapçası

Transkripsiyon

في وحدي	-	Fî Vahdî
ولكن المنية حيث لفت	-	Velâkinne'l-meniyyete haysu leffet
فليس يردّها زرد الدروع	-	Feleyse yuradduhâ zerade'd-durû'
سقى الرحمن قبرك صبوب عفو	-	Sega'r-Rahmânu kabrake subûbe 'afvin
كما تسقى المناهل للزروع	-	Kemâ tesgî'l-menahilu li'z-zurû'
قد توفي المرحوم	-	Qad tuvuffiye el-merhûm
في شهر شوال المبارك سنة تسعة عشر	-	Fî şehr Şevvâl el-mubârek sene tis'ate aşera
وثلاثمائة والـف		veşelâse mie ve elf
سنة 1319	-	sene 1319 / 1901

Türkçesi: *Yalnızlığında, Fakat ölüm (insanı) sardığında. Kalkanın zincirleri de (olsa) ona karşı koyamaz. Rahman (olan Allah) kabrini af suyu ile sulasın Pınarların ekinleri suladığı gibi. Merhum 1319 senesinin mübarek Şevval ayında vefat etti.*

1a

1b

Fotoğraf 1a/1b: *Hamidiye emir kaimi/koyanı Tay şeyhi Abdurrahman Bey'in kabrinin genel görünümü*

Tanım: Sandukalı ve şahideli bu mezar örneğinde, yatay dikdörtgen gövdeli, kademeli bir sanduka gövdesiyle, baş ve ayak şahidelerinden oluşmaktadır (Foto.1a-1b).

Mezar Sandukası: 180 cm. x 70 cm ölçülerinde olan sanduka gövdesi yekpare olmayan düzgün kesme taşlarla üste doğru kademelenmiştir. En altta kısımda düzgün kesme taş kullanılarak meydana getirilmiş, ilk kademe ile onun üstündeki pahlanmış bölüm bezemesizdir. İkinci kademe ile üçüncü kademe arasında ince bir dış frizi şeridi sanduka gövdesini dört yönden çevreler. Üçüncü kısımda geniş rumi yapraklarının ortada birleşerek palmet oluşturduğu bitkisel bir süsleme sırası sandukanın gövdesini dört yönden çevrelemektedir. Hemen üstünde sanduka kapak taşında sıralı inci taneleri ve uzatılmış dairelerden oluşan bir geçiş bordürü yer almaktadır. Geçiş bordürünün üstünde dip bölümleri yarım dairesel tasvir edilmiş sıralı palmetlerden oluşan bezeme kuşağı bulunmaktadır. Bu haliyle kapak taşının üst bölümünde sıralı yarım dairelerin ortasına oturtulmuş olan palmetler ile ay yıldız formu verilmeye çalışılmıştır. Sanduka kapak taşının üst yüzünde, hemen baş ve ayak şahidelerinin önünde dairesel iki formun içinde derin oyma tekniğinde altı kollu yıldızlara yer verilmiştir. Kapak taşının hemen ortasında mezar içerisindeki toprağa gideri bulunan altı kollu yıldız formunda bir su oyuğu bulunmaktadır. Kapak taşının geride kalan tüm yüzeyi nerdeyse hiç boş alan kalmayacak bir özenle üzerinde lotus, palmet ve rumilerden oluşan kıvrık dalların takip ettiği bitkisel bezeme unsurlarıyla dolguludur (Fotoğraf 2.a-2b).

2a

2b

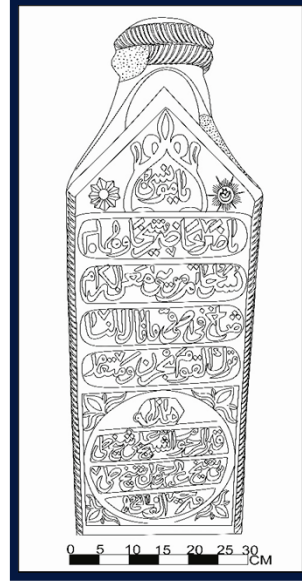
Fotoğraf 2a/2b: *Mezar sanduka kapak taşı ve sanduka gövde detayı*

Baş şahide taşı ön yüz: 102 cm x 70 cm ölçülerinde olan baş şahide, düşey dikdörtgen gövdeye sahiptir. Dikdörtgen gövde boyun bölümüne doğru 18 cm daralarak omuz yaparak boyun bölümü ile birleşmektedir. 20 cm yükselen boyun bölümü başlıkla son bulmaktadır. Başlık yöredeki insanların yanı sıra bölgede görev yapan Osmanlı subaylarının da başlarına taktıkları “agal” veya “kefiye” denilen serpuş türüdür. Bu haliyle başlık ve boyun kompozisyonu adeta heykel etkisi yaratmakta ve bu haliyle tepe noktası insan sureti şeklinde tasarlanmıştır. Sarımtırak kalker taşından yapılmış olan baş şahide, Arapça ve celi sülüs yazı tekniğinde nakşedilmiştir. Dokuz satırlık olan kitabelik bölümü serlevha kısmı iri bir palmetin içerisine alınmış “مونسي يا”, *Ya Munisi* ibaresi bulunmaktadır. Kitabenin ilk satırının hemen sağ ve solunda Abdülhamit dönemine ait iki adet askeri rozet alçak kabartma tekniğinde tüm ayrıntılarıyla tasvir edilmiştir. Askerlerin göğüs üzerinde sağ ve sol taraflarında taşıdığı askeri madalyalar, mezar taşında da benzer orantı hesaplanarak gövdenin üst bölümünde aynı konumda tasvir edilmiştir. Alınlığın altında dört satır kitabe metni uçları yuvarlak dikdörtgen kartuşların içine sülüs karakterde ve

tek sıra halinde hakkedilmiştir. Kitabe bölümünün ölüm tarihinin verildiği dört satırlık ikinci bölümde dairesel formda madalyon ile sınırlandırılmıştır. Madalyon formunun yan boşluklarında iri palmet motiflerine yer verilmiştir (Fotoğraf 3a-3b).

3a

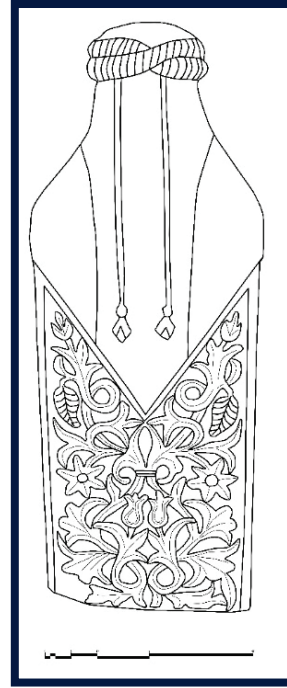
3b

Fotoğraf 3a/3b: Baş şahide ön yüz fotoğrafı ve çizimi

Baş şahide taşı arka yüz: Başlıktan aşağı doğru inen kumaş taşa işlenmiştir ve arkada birbirlerine dolanarak ve omuz hizasından aşağı doğru üçgen biçiminde sarkıtılmıştır. Agal çemberinin birbirine dolanan kısmında aşağıya sarkıtılmış uçları püsküllü bağlama ipleri oyma zemine alçak kabartma tekniğinde tüm ayrıntıları ile işlenmiştir. Agalın bitiş çizgisinden dip noktasına kadar olan yüzey 'C' ve 'S' formunu veren bitkisel bezeme ile süslüdür. Bitkisel bezemeli kıvrık dalların ortasında alttan düğümlü irice bir palmet motifi bulunur. Kıvrık dallar yanlardan üste doğru volutler yaparak çıkar. Kıvrık dalların yüzeyi çam kozalağı, lotus yaprakları, lale, gonca gül ve altı yapraklı çiçek motifleriyle bezelidir. Şahidenin kenar çizgisi urgan motifi ile çevrelenmiştir(Fotoğraf 4a-4b).

4a

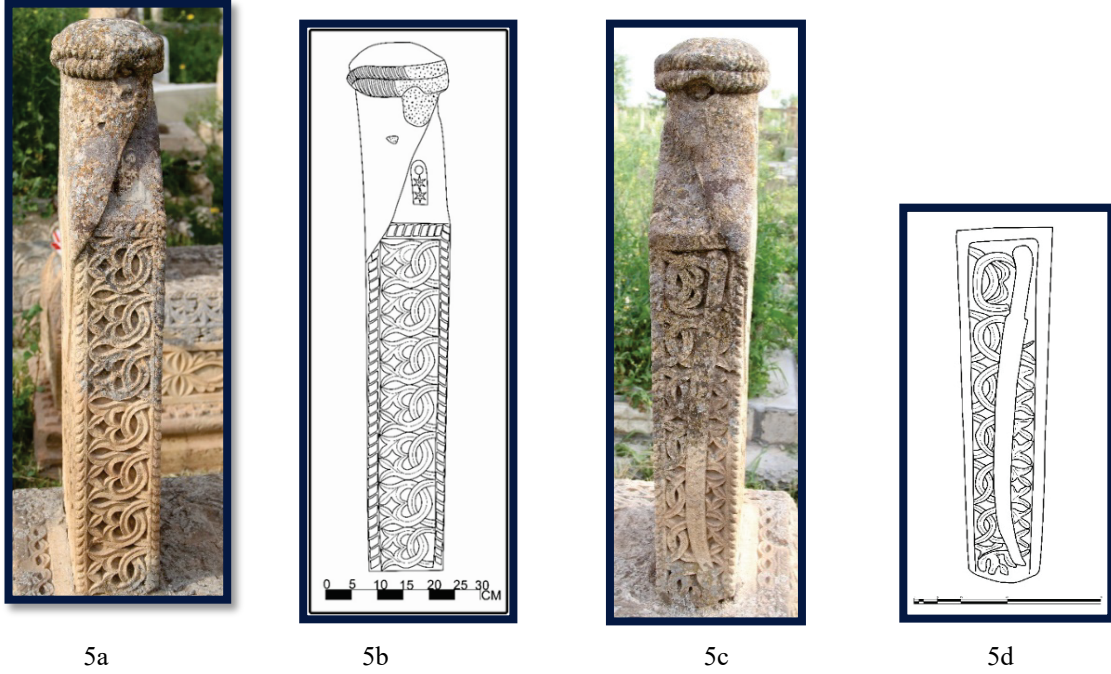
4b

Fotoğraf 4a/4b: Baş şahide taşı arka yüz

MARDİN-NUSAYBİN’DE OSMANLI HAMİDİYE ALAYBEYLERİNE AİT İKİ MEZAR TAŞI

Şahide taşının ince kenar bordürü, sıralı yarım dairelerin içinden geçirilmiş ve uçları bir noktada birleştirilmiş bitkisel yapraklardan oluşan bir bezeme şeridiyle bezelidir. Düzenli ilerleyen bezeme kuşağı, “C” ve “S” kıvrımları kademelenmiş başlık kısmında ise saplari birleştirilmiş dört adet palmet yer alır.

Şahide gövdesinin kuzey kenarında yer alan bezemenin üstünde “şaşmir” türünde kınısız bir kılıç motifi kabartma tekniğinde işlenmiştir. Kılıç motifi realistik bir anlayış ile tasvir edilmiş ve askerin üzerinde belinde ve sol tarafında taşınması gibi tüm ince ayrıntılar düşünülerek şahide taşının kuzey ince kenar bordüründe verilmiştir. Yine benzer bir mantıkla askerlerin sağ omuzunda taşıdığı askeri apolet, mezar taşında, gövdeden boyna doğru daralarak omuz yapan bölümde güney ince kenar bordüründe kabartma tekniğinde tasvir edilmiştir (Fotograf 5a,b,c,d).

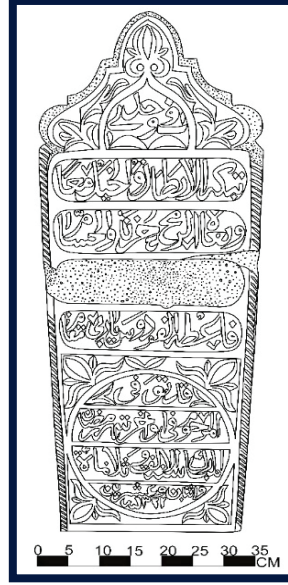
Şekil 5: Baş şahide kuzey ve güney yan profiller

Ayak taşı ön yüz: 100 cm x 40 cm ölçülerinde olan ayak şahide, Düşey dikdörtgen gövdeli ve üste doğru daralan kademeli olarak kıvrılarak ilerleyip sivri kemerli tepelikle son bulmaktadır. Şahide taşının iç yüzü, baş şahide taşında olduğu gibi iki bölümde değerlendirilmiştir. Dokuz satır halinde işlenmiş kitabesinin, ilk satırı Üçgen alınlığın ortasında iri bir palmet motifinin içerisine alınmıştır. Palmetin kenar boşluklarında birer adet soyut yaprak vardır. Alınlığın altında uçları yuvarlatılmış dikdörtgen kartuşların içine kitabenin dört satırı hakkedilmiştir. Kitabenin geriye kalan satırları dairesel madalyon formun içerisinde verilmiş ve satırlar yatay kartuşlara birbirinden ayrılmıştır. Dairesel formun kenar boşlukları bir adet iri palmet motifine yer verilmiştir. İnce kenar bordüründeki bitkisel bezeme kuşağı baş şahide ile aynıdır (Fotoğraf 6a-b).

6a

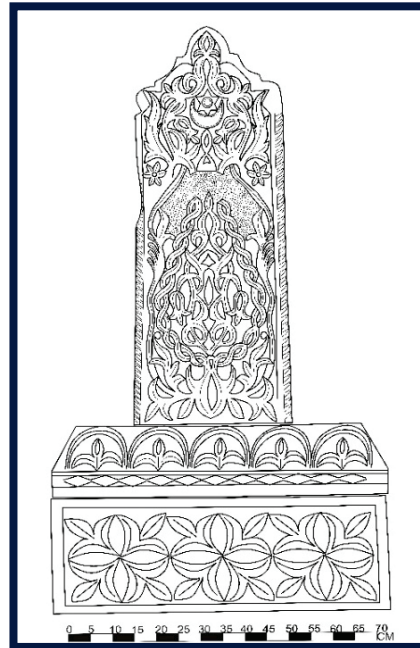
6b

Fotoğraf 6a/6b: Ayak şahidesi ön yüz fotoğraf ve çizimi

Ayak taşı arka yüz: Dış yüzü girift bitkisel bir bezeme ile dolguludur. Göbek kısmında iki sarmal dalın oluşturduğu iri bir damla motifi yer almaktadır. Damla motifinin ortası üst üste bindirilmiş iki adet palmet motifiyle dolguludur. Palmetleri oluşturan kıvrık dalların uçlarında ters lalelere yer verilmiştir. Damla motifinin dip kısmında ve iki koldan 'C' ve 'S' kıvrımları yaparak üste çıkan kıvrık dallar ay-hilal formu ve onların tepe noktasındaki palmet motifiyle ile nihayetlenir. Kıvrık dalların yüzeyi lotus ve rumillerle bezenmiş vaziyettedir. Şahiden gövdesinin yan yüzeylerinde bitkisel bezeme kuşağına yer verilmiştir (Fotoğraf 7a-b).

7a

7b

Fotoğraf 7a/7b: Ayak şahidesi arka yüz fotoğraf ve çizimi

2.2. 2 No'lu Mezar Taşı

Yeri: Nusaybin Hamidiye Şehitliği içerisinde yer almaktadır.

İncelenme Tarihi: 03.04.2014/02.01.2023 /

MARDİN-NUSAYBİN’DE OSMANLI HAMİDİYE ALAYBEYLERİNE AİT İKİ MEZAR TAŞI

Kimlik Bilgisi: Seyh Abdurrahman Tayın oğlu Şeyh Ali

Ölüm Tarihi: H.1321/M.1901/

Kitabe Dili: Arapça

Yazı Türü: Celi Sülüs

Fotoğraf No:8a-b, 9a-b, 10a-c, 11a,12a,13a

Çizim No: 10d, 11b, 12b, 13b

Ön Yüz.

<u>Arapçası</u>	<u>Transkripsiyon</u>
يا مونسي	- Yâ Mûnisî
يا ضريحا ضم شيخا ولمام	- Yâ darîhan damme Şeyhan ve limâm
نسل خاتم مرسوم من الكرام	- Nesle hâtemin mersûm mine'l-kirâm
شاخ في طي (وقاد) نال المنا	- Şâha fî Tay ve kâde nâle el-munâ
ترك القوم بحزن وسقام	- Terake el-kavme bihuznin ve sekâm
هذا	- Hâzâ
قبر المرحوم الشيخ علي شيخ طي	- Qabru'l-Merhûm eş-Şeyh ‘Ali Şeyhu Tay
بن شيخ عبد الرحمن شيخ طي	- b. ‘Abdurrahmân Şeyh Tay
لي روحه فاتحة	- ilâ rûhihî Fâtiha

Türkçesi: *Yalnızlığında. Ölüm kahramanlara ve atlara beraber erken gelir. Mızraklar ve kılıçlar hüznü (ölüm haberini) yayarlar. ... Ona ey Rabbim makam olarak Firdevs (cennetini) ver. Merhum 1322 yılı mübarek Ramazan ayının sonlarında vefat etmiştir.*

Arka Yüz

<u>Arapçası</u>	<u>Transkripsiyon</u>
في وحدي	- Fî Vaḥdî.
تبكر الأبطال والخيال معا	- Tebkuru el-ebtâle ve'l-hayle me‘an
ونعا الرمح حزنا والحسام	- Ve ne‘â er-ramhu huznen ve'l-husâm
....	- .....
فأعطه الفردوس يا ربي مقام	- Fe e‘tîhî el-firdevs yâ Rabbî mukâm
قد توفي	- Qad tuvuffiye
المرحوم في اواخر شهر رمضان	- el-Merhûm fî evâhiri şehri Ramadân
المبارك سنة الألف وثلاثمائة	- el-mubârek Senete el-elf veselâsemie
واثنين وعشرين	- vesneyni ve‘ışriyn
1322	1322 / 1904

Türkçesi: *Yalnızlığında. Ölüm kahramanlara ve atlara beraber erken gelir. Mızraklar ve kılıçlar hüznü (ölüm haberini) yayarlar. ...Ona ey Rabbim makam olarak Firdevs (cennetini) ver. Merhum 1322 yılı mübarek Ramazan ayının sonlarında vefat etmiştir.*

8a

8b

Fotoğraf 8a/8b: *Şeyh Abdurrahman Tayın oğlu Şeyh Alinin kabrinin genel görünümü*

Tanım: Sandukalı ve şahideli olan bu mezar örneğinde, yatay yönde dikdörtgen gövdeli, kademeli bir sanduka gövdesiyle iki şahide taşından oluşmaktadır (Fotoğraf 8a-b).

Sanduka gövdesi 200 cm. x 80 cm ölçülerindedir. Genel tanımı itibari ile sanduka oturtma kaidesi üzerine 3 kademeli yükselerek kapak taşı ile örtülmüştür. En altta düzgün kesme taşı oturtma kaidesi ve onun üstünde içi oyulmuş suretiyle oluşturulmuş, üst kısmı pahlanmış ikinci bir kademe vardır. İkinci kadem ile üçüncü kademe arasında ince bir şerit halinde bir adet dış frizi hattı sanduka gövdesini boydan boya çevreler. Üçüncü sıradaki geniş kuşakta güney ve kuzey cephelerde geniş bir silmenin içinde birbirine kurdele şeklinde düğümlenerek bağlanmış lotus yapraklarından oluşan bir bezeme vardır. Üçüncü kademenin baş ve ayak cephesinde ise dikdörtgen formlu geniş iki silmenin içinde sapsarı bitişik halde uygulanmış olan dört adet palmetle bezenmiştir. Sanduka kapak taşının alt kısmında ince ve geçiş bordürü şeklinde tasarlanmış, uçları inci şeklinde düğümlenmiş madalyonlu bezeme şeridi yer verilmiştir. Sanduka üst kapak taşının dört yönden çevreleyen bordür sıralı yarım dairelerle bezelidir. Sıralı dairelerin içi palmetlerle dolguludur. Sanduka kapak taşının üst kenarında içi zincir motifleriyle oluşturulmuş bir kartuş ile çerçeveslendirilmiştir.

Sanduka kapak taşının üst yüzünde, hemen baş ve ayak şahidelerinin önünde dairesel iki formun içinde derin oyma tekniğinde altı kollu yıldızlara yer verilmiştir. Kapak taşının hemen ortasında mezar içerisindeki toprağa gideri bulunan dairesel formda bir su oyuğu bulunmaktadır. Kapak taşının geride kalan tüm yüzeyi nerdeyse hiç boş alan kalmayacak bir özenle üzerinde lotus, palmet ve rumilerden oluşan kıvrık dalların takip ettiği bitkisel bezeme unsurlarıyla dolguludur (Fotoğraf 9a-b).

9a

9b

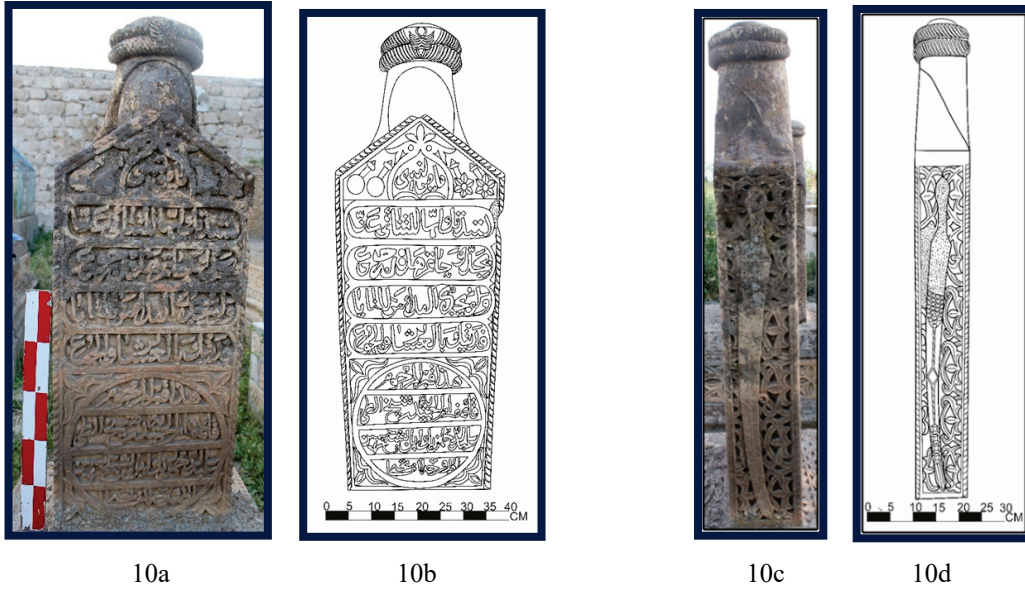
Fotoğraf 9a/9b: *Mezar sanduka kapak taşı ve sanduka gövde detayı*

Baş şahide taşı ön yüz: 102 cm x 40 cm ölçülerinde olan baş şahide, düşey dikdörtgen gövdeye sahiptir. Dikdörtgen gövde boyun bölümüne doğru 17 cm daralarak omuz yaparak boyun bölümü ile birleşmektedir. 22 cm. yükselen boyun bölümü başlıkla son bulmaktadır. Agal adı verilen başlık insan silüeti şeklinde tasarlanmıştır. Agal

MARDİN-NUSAYBİN’DE OSMANLI HAMİDİYE ALAYBEYLERİNE AİT İKİ MEZAR TAŞI

çemberinin iç yüzünün ortasında bir amblem/ rozet yer almaktadır. Şahide taşının iç yüzü iki bölümde ele alınmıştır. Kitabenin üçgen serlevhasının ortasında iri bir palmet motifi yer alır. Sarımtırak kalker taşından yapılmış olan baş şahide, Arapça ve celi sülüs yazı tekniğinde yazılmıştır. Dokuz satırlık olan kitabelik bölümü üst başlangıcı iri bir palmetin içerisine alınmış “مونسى يا”, *Ya Munisi* ibaresi ile başlamaktadır. Kitabenin ilk satırının hemen sağ ve solunda Abdülhamit dönemine ait ikişer adet askeri rozet kabartma tekniğinde tüm ayrıntılarıyla işlenmiştir. Askerlerin göğüs hizasında sağ ve sol taraflarında yer alan askeri nişan ve madalyalar, mezar taşında da benzer orantı hesaplanarak gövdenin üst bölümünde aynı konumda yer almaktadır. Hemen altta uçları yuvarlatılmış enine dikdörtgen kartuşun içine dört kitabe satırı hakkedilmiştir. Kitabe bölümünün ölüm tarihinin verildiği dört satırlık ikinci bölümde dairesel formda madalyon ile sınırlandırılmıştır. Madalyon formunun yan boşluklarında iri palmet motiflerine yer verilmiştir (Fotoğraf 10a-b).

Baş şahidenin omuz bölümünde Osmanlı dönemi asker apoletleri tün ayrıntıları ile tasvir edilmiştir. Dar bordürün kenarlarının sınır hattı yivli, ortası düzenli bir kompozisyonla sıralanmış bitkisel bir süslemeyle bezelidir. Bordürün içindeki bezeme kuşağında iki yönden sıralı yarım dairelere yer verilmiş. Yarım dairelerin içinde kenar yaprakları uzatılmış palmetlerle dolguludur. Bordürün kuzey kenarında kını desenli bir kılıç aslına uygun bir biçimde kabartma tekniğinde işlenmiştir (Fotoğraf 10c-d).

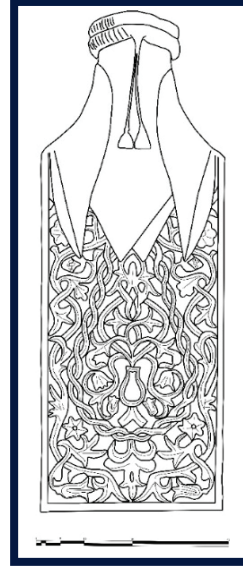

Fotoğraf 10a/10b/10c/10d: Mezar baş şahidesi ön yüz fotoğraf ve çizim, gövde yan profilde kılıç motifi

Baş şahide taşı arka yüz: Şerputan aşağı doğru inen kumaş taşa işlenmiş ve arkada birbirlerine dolanarak ve omuz hizasından aşağı doğru agalın uçları üç parça şeklinde aşağı sarkıtılmıştır. Ortadaki parçada uçları püsküllü bağlama ipleri kabartma tekniğinde işlenmiştir. Şahidenin dış cephesi dip kısmında başlayarak agalın uçlarına kadar çıkan oyma ve kabartma tekniğinde tatbik edilmiş bitkisel bir bezemeye donatılmıştır. Orta kısımda iki sarmal kıvrık dalın oluşturduğu damla motifinin içinde bir saksıdan çıkan ve damla motifinin içini dolduran bitkisel kıvrık dal irice bir palmetle son bulmaktadır. Kıvrık dalın yüzeyi ters lale ve palmetlerle hareketlendirilmiştir. Damla motifinin alt kısmında ucu aşağı bakar vaziyette olan palmet motifi etrafında gelişen bitkisel kıvrık dallar yanlardan üste doğru S ve C’ler yaparak çıkmaktadır. Kıvrık dalların yüzeyi lale, lotus, rumi ve altı yapraklı çiçek motifleriyle bezelidir (Fotoğraf 11a-b).

11a

11b

Fotoğraf 11a/11b: Mezar ayak şahidesi arka yüz fotoğraf ve çizim,

Ayak şahide taşı ön yüz: 95 cm x 40 cm ölçülerinde olan ayak şahide, düşey dikdörtgen gövdeli ve üstte doğru daralan kademeli olarak kıvrılarak ilerleyip sivri kemerli tepelikle son bulmaktadır. Şahide taşının iç yüzü, baş şahide taşında olduğu gibi iki bölümde değerlendirilmiştir. Üst bölümde sivri kemerli tepeliğin alınlık kısmında iri bir palmet motifi yer alır. Palmet motifinin içine ayak kitabesinin ilk satırı kabarta tekniğinde uygulanmıştır. Yan boşluklar palmetlerle bezelidir. Alınlığın alt kısmında uçları yuvarlak dört adet enine dikdörtgen kartuşun içine kitabenin satırları sülüs karakterde hakkedilmiştir. Hemen attı dairesel bir formun içinde kitabenin kalan satırları enine dikdörtgen kartuşların içine oyma ve kabartma tekniğinde işlenmiştir. Dairesel formun kenar boşlukları palmetlerle bezelidir (Fotoğraf 12a-b).

12a

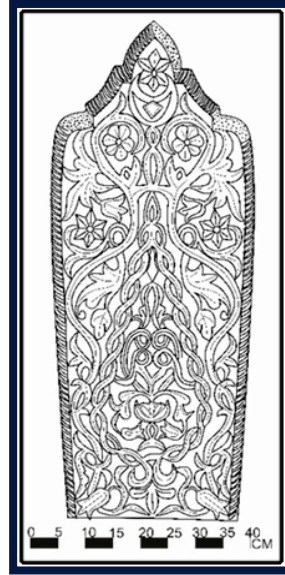
12b

Fotoğraf 12a/12b: Mezar ayak şahidesi arka yüz fotoğraf ve çizim

Ayak şahide taşı arka yüz: Şahidenin ortasında bir vazodan iki koldan taşan ve tüm yüzeyi dolduran bitkisel kıvrık dallardan oluşan bir bezeme vardır. Arka yüzün merkezinde bulunan sarmal ve iki kollu dalma motifinin iç yüzeyi bitkisel kıvrık dalla dolguludur. Kıvrık dal üstte palmetle taçlandırılmıştır. Damla motifinin dip kısmında onu oluşturan sarmal kıvrık dallardan ayrılan ve yanlardan üste doğru kıvrılarak çıkan bitkisel bezeme tepelik noktasında altında ay-yıldız formu ile son bulur. Kıvrık dalın yüzeyi lotus, palmet, altı yapraklı çiçek motifi ve rumilerle bezelidir (Fotoğraf 13a-b).

13a

13b

Fotoğraf 13a/13b: Mezar ayak şahidesi arka yüz fotoğraf ve çizim

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Nusaybin’de Zeynel Abidin Bey Camisi duvarına bitişik batı yönünde konumlanan ve hazirelik bölümünde bulunan “Hamidiye Şehitliği” olarak da anılan mezarlık içerisinde yer alan mezar taşları sayıca bir hayli fazladır. Tarihi mezar taşları yanı sıra çağdaş mezarlarında bulunduğu bir mezarlık profili sergilemektedir. Mardin tarihi mezar taşları ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar incelenmiş çalışma konumuzu oluşturan “Şahideli Sandukalı” tipte mezar taşı örneklerinin, Mardin Şeyh El Turki aile kabristanında,²⁵ Dara Mezar taşlarında²⁶ ve Muhammed Zırrar mezarlığında²⁷; Mardin Teker Cami Haziresinde yer alan mezar taşı örneklerinde²⁸ benzer bir özellik ortaya koyduğu anlaşılmıştır.

Geç Osmanlı dönemine ait olan mezar taşları, II. Abdülhamit döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da kurulduğu bilinen Hamidiye Alayları ve Hafif süvari birliklerine mensup iki askere aittir. Kitabelerde askeri kimliklerine vurgu yapan öykü, dilek, methiye ve dua içeriklerine sahiptir. Bilindiği üzere 1891 yılında kurulmaya başlayan Hamidiye Alayları, başlangıcında Erzurum-Van ve Mardin-Urfa arasındaki aşiretleri içerisine dâhil edilerek kurulmuştur. Sonrasında 7 livadan oluşan Hamidiye Alayları ve 56 bölükten oluşan aşiretlerin olduğu, önemli bir askeri düzen haline gelmiştir.²⁹ Hamidiye Alaylarının kuruluşundan itibaren 6. Livasının merkezi pozisyonundaki Mardin, stratejik bir öneme sahip olmuştur.³⁰ (Harita 1).

²⁵ Evindar Yeşilbaş, Ayşe Acar, “Mardin Şeyh Mahmud El Türkî Aile Kabristanındaki Mezar Taşlarının Sanat Tarihsel ve Antropolojik Açından Değerlendirilmesi”, *Şehir ve Medeniyet Dergisi*, 2021, s. 178.

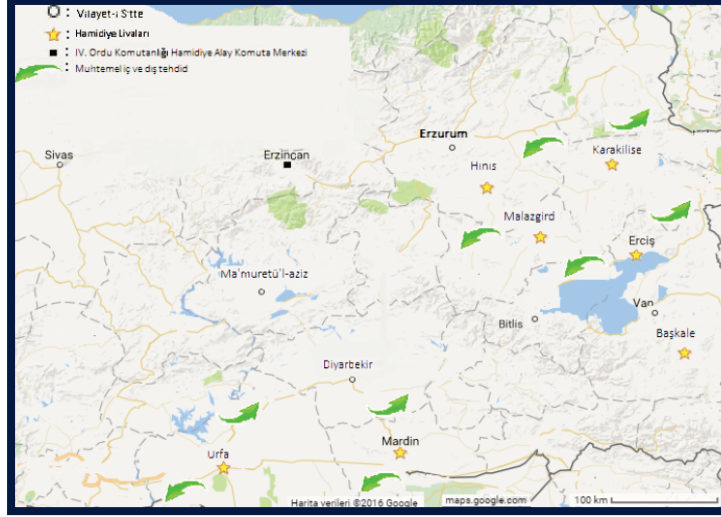
²⁶ İrfan Yıldız, Fırat Ertekin, “Dara Mezar Taşlarından Sanduka Formunda İki Örnek”, Ed. Prof. Dr. Serdar Öztürk, *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Teori Ve Araştırmalar*, 2, 2020, s. 223.

²⁷ Ahmet Bodakçı, “Mardin’de Bezemeli Kadın Mezar Taşları Üzerine Bir Değerlendirme”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11\3, 2022, ss. 1801-1803.

²⁸ Oktay Başak, Ahmet Bodakçı, “Mardin Mezar Taşlarından Lahit Formunda İki Örnek”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ed. Bekir Koçlar, Kemal Temizer, 36, 2017, s. 195.

²⁹ Bayram Kodaman, “Hamidiye Hafif Süvari Alayları (2. Abdülhamid ve Doğu-Anadolu Aşiretleri)”, *Tarih Dergisi*, 32, 1979, ss. 425-480.; M. Rezan Ekinci, “1897 Tarihli Hamidiye Hafif Süvari Alayları Taksimatı”, *Şarkiyat*, 9(2), 2017, ss. 703-718.; Janet Klein, *Hamidiye Alayları: İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*, çev. R. Akman, İletişim Yayınları, 2013, s. 49.; Abdulnasır Yiner, “Aşiretler Arasındaki Mücadele ve Hamidiye Alayları”, *Journal Of Academic Value Studies*, 2019, ss. 395-399.; Rahmi Tekin, Esmer Duman, “II. Abdülhamid Döneminde Bir Eğitim Modeli: Aşiret Mektebi (1892-1908)”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 2021, ss. 418-420.

³⁰ Ercan Gümüş, “XVI. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Kadar Mardin İdaresinde Millî Aşireti ve Aşiretin Nüfuz Mücadeleleri”, *Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Ed. İbrahim Özçoşar, Hüseyin H. Güneş, Mardin 2006, s. 828.; Veysel Gürhan, “Hamidiye Alayları ve Mardin”, *Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Ed. İbrahim Özçoşar ve Hüseyin H. Güneş, Mardin 2006, s. 837.

Harita 1: *Hamidiye Alaylarının kurulduğu Livaları gösteren harita (Ekinci,2017:719)*

Çalışmaya konu edilen iki asker mezar taşı, bütünlük göstermesi, kitabelerinin okunabilir olması, kullanılan süsleme tekniklerinin estetik zevkle yapılmış özellikte olması ve baş şahidelerinde kullanılan başlık türüne Anadolu mezar taşı kültürü içerisinde daha önce rastlanmamış olmasından kaynaklı nüans oluşturması sebebi ile çalışmaya dahil edilmiştir. İki mezar taşı da bölge mimarisinde sıklıkla tercih edilen ve kolay işlenebilir olmasından kaynaklı bezeme ve kitabeler için elverişli bir taş olan sarımtırak kalker taşından yapılmıştır. Bezemeye olanak sağlayan bu kalker taşı, maalesef insan ve doğa tahribatına karşı direnç gösterememektedir. Bu sebeple mezar taşlarının en azından bilimsel çalışmalar ile belgelenmesi ve geleceğe taşınabilmesi son derece önemlidir.

İncelen mezar taşları, kitabe dil bilgisi özellikleri ile incelenmiş ve metinlerin Arapça ve celi sülüs yazı karakteri ile yazıldığı anlaşılmaktadır. Kitabe metinleri Allah'ın sıfatlarından biri olan "Ya Münisi", ayak taşı ise "Fi Vaḥdî" yazı ibareleri ile başlamaktadır. Kitabelik bölümlerinde satırlar birbirinden yanları yuvarlatılmış dikey kartuşlarla ayrılmıştır. Mardin Şeyh El Turki aile kabristanında³¹, Dara Mezar taşlarında³² ve Muhammed Zırar mezarlığında³³ benzer bir kitabe özelliği göstermektedir. Kitabelerden elde edilen veriler neticesinde İki mezar taşının, ölüm tarihi, cinsiyet ve kimlik bilgisi, meslek ve kabile (soy, aşiret) bilgisi gibi pek çok veri elde edilmiştir. Buna göre kataloğa alınan iki mezar taşı, bölgede tarihsel süreç içerisinde varlığını sürdürmüş olan Tay aşiretine mensup iki Hamidiye alaybeyine aittir. Kitabelerinden yan yana konumlanmış olan iki mezarın sadece mesleki birlikteliği bulunan iki asker olmasının yanı sıra baba-oğula ait olduğu anlaşılmaktadır. Katalog bölümünde ayrıntılı kitabe metni verilen 1 no'lu Mezar, H.1309/M.1901 yılında vefat etmiş, *Hamidiye emir kaimi/koyanı (Miralay) Tay şeyhi Abdurrahman Bey'in*, hemen yanında kuzey yönünde konumlanmış 2 no'lu mezar ise, H.1322/M.1904 yılında vefat etmiş, *Tay şeyhi Abdurrahman Bey'in oğlu Şeyh Alidir*. Çalışmaya konu edilen iki mezar taşında "Tay Aşireti"nin ismi okunabilmektedir. Yapılan araştırmalar 46. Numaralı Hamidiye Alayının, Tay aşiretinin mensuplarından oluştuğunu göstermektedir (Fotoğraf 14). Ayrıca mezar taşlarındaki kitabelik bölümünde Tay Aşiretinin ve Hamidiye'nin emir koyanı, miralay (albay) ibareleri, yine aşiret ve askeri derecesi konusunda bilgi sunmaktadır.

³¹ Yeşilbaş ve Acar, *age*, s. 178.

³² Yıldız ve Ertekin, *age*, s. 223.

³³ Bodakçı, *agm*, ss. 1801-1803.

Fotoğraf 14: II. Abdülhamit'in Yıldız Fotoğraf Arşivinden Hamidiye Alaylarına mensup Tay Aşireti <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91112---0013.jpg> (Erişim tarihi 19.04.2023)

Doğu ve Güneydoğuda önemli bir dengeyi oluşturan ve hudut savunması görevinde bulunan askerler, elbette önemli ayrıcalıklara sahip olmuştur. II. Abdülhamit'in Hamidiye Alaylarına dair olan aşiret reislerinin ileri gelenlerine bir yüzü Kuran işlemeli diğer yüzü armalı sancak, madalya, nişan ve askeri rütbe ile onurlandırması ise askeri bir gelenektir. Ayrıca at, askeri teçhizat ve askeri üniformalar da yine Osmanlı devleti tarafında karşılanmaktadır. Üç farklı askeri üniformanın olduğu bilinen Hamidiye Alaylarında, farklı livaların ayırt edilebilmesi ve kendi arasında görsel bir ayırımın olmasıdır. Üniformalardaki farklılıklarda bağlı olduğu liva merkezinin bölgesel kültürü ve ananevi unsurlar etkili olmuştur.³⁴ Bu tarihsel bilgiler, katalog bölümünde ayrıntıları ile tasvir edilen mezar taşlarının göğüs bölümünde yer alan madalya, nişan ve omuzlarında yer alan askeri rütbeyi gösteren apoletler, üniforma ve farklı başlık biçimleri mezar taşlarında vücut bularak günümüze ulaşmıştır.

Eski Türklerden itibaren kahramanlıkları uğruna askerler ve önemli kişiler için mezar taşı dikilmesi ayrıcalıklı bir öneme sahip olmuştur.³⁵ Çalışmaya konu olan iki askere ait mezar taşı da bu ayrıcalıklı öneme sahip bir vizyonla oldukça gelişmiş bir sanatsal zevkle oluşturulmuştur. Gelişmiş bir bezeme programına sahip olan mezar taşlarının özellikle baş şahideleri adeta dikdörtgen gövdenin omuz yaparak boyun bölümüne doğru daralarak birleşmesi ve yöredeki insanların yanı sıra bölgede görev yapan Osmanlı subaylarının da başlarına taktıkları puşi, agal veya kefiye denilen başlık türü ile son bulması gibi özellikleriyle adeta soyut insan biçimli bir heykel etkisine sahiptir.

Anadolu ve Anadolu dışı örneklerinde, asker mezar taşları ile ilgili çalışmalar incelenmiş ve bu başlık tipine rastlanmamıştır. Hamidiye Alay Beylerinde farklı livalarda, aşiretlerin farklı askeri üniforma ve başlığa sahip olduğu düşünüldüğünde, kıyafet detaylarının tüm ayrıntıları ile mezar taşına yansıtılmasında oldukça taş süslemeye hâkim ve bölgesel bir sanatsal üslubun somutlaştırılmış hali olarak yorumlanabilir. Askeri bir Osmanlı birliği olan Yeniçerilere ait mezar taşlarında da benzer bir biçimde aslına uygun börk olarak adlandırılan bir başlık tasviri yapılmıştır.³⁶

³⁴ Bayram Kodaman, *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası*, Orkun Yayınevi, İstanbul 1983, ss.45-47.; Ekinci, agm, ss. 703-724.; İbrahim Özcoşar, Abdusselam Ertekin, "Sultan ve Aşiret: Kürt Aşiret (Reislerinin) II. Abdülhamid'i Ziyareti", *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 4(2), 2019, ss. 31-26.

³⁵ Yaşar Çoruhlu, *Kurganlar- Orta ve İç Asya'nın Erken Devir Türk Mezar Mimarisi Üzerine Bir Deneme*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2019, s. 86.

³⁶ Halit Çal, Filiz Canyurt, "Edirne Şehrindeki Mezar Taşlarında Başlık Tipleri", *Turkmens Tam Metin Bildiriler*, 2020, s. 228.

Fotoğraf 15a

Fotoğraf 15b

Fotoğraf 15a/15b: *II. Abdülhamit'in Yıldız Fotoğraf Arşivinden Mardin Hamidiye Alaylarına ait üniforma, madalya, apolet, başlık türü, askeri eşya örneklerinin bulunduğu fotoğraf ayrıntıları* <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90405---0002.jpg> (Erişim tarihi 19.04.2023)

İncelediğimiz mezar taşlarında süsleme özellikleriyle değerlendirilmiş, alçak, yüksek kabartma, derin oyma tekniğinde gelişmiş bir bezeme programı olduğunu görülmüştür. Sanduka, baş şahide, ayak şahide bölümlerinde adeta tüm yüzeyler bezeme ile dolgulandırılmış vaziyettedir. Figürlü, bitkisel ve geometrik bezeme unsurları vücut bulmuştur. Osmanlı dönemi mezar taşlarında, İstanbul ekolü izlerini takip edebildiğimiz bezeme özellikleri Lale devri, Barok, Rokoko, Ampir üslubunda “C”, “S” kıvrımlarının takip edilebildiği bitkisel bezeme unsurları, penç, lale, gonca gül, lotus, palmet ve rumiler ile Batılılaşma Dönemi bezeme anlayışı özelliklerini yansıtmaktadır.³⁷ 1 no’lu ve 2 no’lu mezar taşı örneklerinde sanduka taşı gövde ve kapak taşında, baş ve ayak şahidenin ön ve arka yüzeylerinde ayrıca şahidelerin yan yüzeylerinde tüm alanda bitkisel bezeme unsurları mevcuttur. Osmanlı dönemi Mardin mezar taşlarının genelinde benzer bir süsleme programının olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca taş süslemede mezar taşı dışındaki mimari süslemenin de oldukça gelişmiş olduğu Mardin’de, benzer motifleri görmek mümkündür. Ayrıca İslam sanatı içerisinde erken dönemlerden itibaren sevilerek kullanılan bitkisel bezeme, İstanbul ekolü içerisinde yorumlanan mezar taşlarında da kullanılan ortak bir süsleme programına işaret etmektedir.

Osmanlı dönemi mezar taşlarında Batılılaşma dönemi etkisini hissettiren “C” ve “S” kıvrımlarını veren palmet, rumi, kıvrık dallar ve stilize yapraklı süsleme unsurları Sakarya Karasu ilçesi mezar taşlarında³⁸, Rize Osmanlı Dönemi mezar taşlarında³⁹, Erzincan Terzi Baba Mezarlığında bulunan sandukalı mezar taşı örneklerinde⁴⁰, İnegöl Kavaklaraltı mezar taşlarında⁴¹, İzmir Şemsi Baba Tekkesi mezar taşlarında⁴², Malatya Kırklar Mezarlığında⁴³ benzer bir kompozisyon içerisinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. İncelediğimiz mezar taşlarının ayak şahidelerinin arka yüzeylerinde yer alan kaideli vazo ve bitkisel motifleri birbirine bağlayan kurdele motifi Rize şehir merkezinde bulunan Osmanlı dönemi mezar taşlarında da benzer bir üslupla ele alınmıştır.⁴⁴

Geometrik bezeme unsurlarının da ustalıkla kullanıldığı mezar taşları, düzenli bir kompozisyon birliği içerisinde birbirini takip eden geometrik bezeme unsurları şahidelerin yan yüzeylerinde düzenli sıralar halinde nakşedilmiştir. Ayrıca sanduka kapak taşında yer alan iki adet dairesel formun içi altı kollu yıldızla dolguludur. Üst kapak taşındaki altı köşeli yıldız formunun etrafındaki yüzey palmet, rumi, ve lotuslarla bezeli bitkisel kıvrık dallarla dolguludur. Buradan hareketle geometrik ve bitkisel bezemenin iççice yer aldığı bir kompozisyonun ustalıkla mezar taşına yansıtılmış olduğu görülmektedir. İncelediğimiz mezar taşlarında devrin moda ve sanat

³⁷ Ş. Tali Tali, “Ünye Çamlık Feneraltı Mezarlığı Mezar Taşları ve Kitabeleri”, *Türk Dünyası Dil Ve Edebiyat Dergisi*, 45, 2018, s. 394.; H. Ceylan Öztürker, “Bektaş Mezar Taşları Üzerine Bir İnceleme: Şemsi Baba Tekkesi Örneği”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 2013, ss. 189-190.

³⁸ Tülin Çoruhlu, Murat Alkan, “Sakarya/Akyazı İlçesi Osmanlı Dönemi Mezarlıkları ve Mezar Taşları”, *Turkmes Tam Metin Bildiriler*, 2019, ss.454-457.

³⁹ Canan Hanoğlu, “Rize’de Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarına Genel Bir Bakış”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 45, 2018, ss. 328-331.

⁴⁰ F. Naldan Ciminli, “Erzincan Terzibaba Haziresinde Bulunan Sanduka Mezarlardan Bazı Örnekler”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(75), 2018, ss.276-277.

⁴¹ Mustafa Çetinaslan, “İnegöl Kavaklaraltı Mezarlığındaki Muhacirlere Ait Mezar Taşları”, *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 2/6, 2013, ss. 158-197.

⁴² Öztürker, agm, s. 188.

⁴³ Halit Çal, “Malatya Kırklar Mezarlığı Mezar – Mezar Taşlarında Bezeme”, *Bilig*, 94, 2020, s. 162.

⁴⁴ Canan Hanoğlu, A. Ali Bayhan, “Rize Şehir Merkezi’nde Bulunan Osmanlı Dönemi Bezemeli Kadın Mezar Taşları”, *Journal Of Turkish Studies*, 12(3), 2017, ss. 293-295.

MARDİN-NUSAYBİN'DE OSMANLI HAMİDİYE ALAYBEYLERİNE AİT İKİ MEZAR TAŞI

akımlarının etkisi dışında bölgesel bir takım üslup ve estetik zevklerde bezeme programına dahil edilmiştir. Bitlis mezarlıklarında sadukalı ve şahideli tipte yer alan mezar taşlarında da sekiz ve altı kollu yıldızlar, geometrik bezeme kuşakları, stilize bitkisel kıvrık dallar, papatya, lale motifleri yer almaktadır⁴⁵

Ayrıca 2 no'lu mezarın dış yüzeyinde yer alan örgü motifinden oluşturularak meydana getirilmiş damla motifi, aynı zamanda Mardin mimarisi içinde karakteristik bir bölgesel üslubu temsil etmektedir. Damla motifinin içerisinde yer alan kaideli bir vazodan fışkıran ve "C", "S" kıvrımlarına sahip bitkisel bezeme, en yukarda ay-yıldız motifi ile sonlanmaktadır. Buradan hareketle nesnel ve bitkisel bezeme unsurlarının da ahenk dâhilinle ustalıklı kullanıldığı söylemek mümkündür. Yakın çevre şehirlerinden olan Urfa mezar taşlarında da Osmanlı asker mezar taşlarında ay-yıldız motiflerinin sembolik bezeme anlayışı içerisinde mezar taşlarında işlemiş olduğu bilinmektedir⁴⁶ Ağrı Osmanlı dönemi mezar taşlarında da ay-yıldız motifi plastik bir etkiyle mezar taşlarında yer almaktadır.⁴⁷ Mezar taşlarında Göktürklerden itibaren yerini alan ve Türklük sembolü olarak kullanılan ay-yıldız motifi Geç Osmanlı döneminde sevilerek kullanılmasının haricinde devam eden Cumhuriyet Dönemi mezar taşlarında da Denizli Kale-i Tavas mezar taşlarında da kullanılmıştır.⁴⁸

Her iki mezarın baş şahidesinde yer alan figürlü ya da nesnel bezeme unsurları kitabe metinlerinde geçen bilgilerin sağlamasını yaparçasına asker kimliklerine vurgu yapmaktadır. Baş şahidesinde yer verilen puşi, agal veya kefiye olarak adlandırılan örtünün kumaş dokusuna ve başta sabitlenebilmesi için tam tepede kullanılan çember iki kalın halat şeklinde tasarlanmış çemberin merkezinde yer alan armaya kadar en ince ayrıntılarına kadar düşünülp aslına uygun bir biçimde tasvir edilmiştir. Yine baş şahidelerinde yer alan madalya, nişan ve apoletler nesnel bezeme unsurları içerisinde yer almaktadır. Askeri eşya bezeme unsurlarından bir diğeri ise, baş şahidelerinin kuzey yan yüzeyinde yer alan kılıç motiflerinin realistik bir vizyonla taşta yansıtılmasıdır (Fotoğraf 15 a-b).

Orta Asya ve İç Asya'da Göktürkler döneminde görülen ilk Türk mezar taşı kültürünün de mihenk taşları kabul edilebilecek öneme sahip "balballar" tasvirlerinde de kıyafet ayrıntıları ve belinde hançer motifleri olan örnekleri bilinmektedir.⁴⁹ Hakkâri'de bulunan steller yine belinde kemer, hançer ve askeri eşya bezemeleri ile bu eski Türk geleneğinin Anadolu uzantısı olarak tanımlanabilir.⁵⁰

Anadolu mezar taşları örneklerinde sıklıkla gördüğümüz askeri eşya tasvirleri Erzincan, Hakkari, Van mezar taşlarında⁵¹, Bitlis mezar taşlarında⁵², Van Erciş Celebi bağ mezar taşlarında⁵³, Tunceli mezar taşlarında⁵⁴, Ağrı mezar taşlarında⁵⁵; Erzurum Mirseyit Köyü Mezarlığında, Muş Malazgirt mezar taşlarında, Sivas Divriği Çayözü mezar taşlarında⁵⁶, Siirt Erüh mezar taşlarında⁵⁷, Cizre mezar taşlarında⁵⁸, Mardin Savur mezar taşlarında⁵⁹, Çıldır mezar taşlarında⁶⁰, Eyüp Sultan ve çevresi mezarlıklarda kılıç ve hançer motifli mezar taşlarında askeri eşya bezemeli mezar taşı örnekleri arasındadır.⁶¹ Bahsi geçen benzer süsleme kompozisyonuna sahip mezar taşı örnekleri incelenmiş ve kronolojik olarak 18.-19. yüzyıllar arasına ait olduğu tespit edilmiştir.⁶²

⁴⁵ Kadir Pektaş, *Bitlis Tarihi Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, ss. 85-87.

⁴⁶ Halit Çal, "Urfa Şehri Mezar – Mezar Taşları", *15. Türk Tarih Kongresi*, C. 4, Ankara 2010, s. 2002.

⁴⁷ Yusuf Çetin, "Ağrı Mezar Taşlarında Form ve Bezeme Unsurları", *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 40, 2015, s. 95.

⁴⁸ Mustafa Beyazıt, Şuayip Çelemoğlu, "Kale-İ Tavas Mezarlığında Osmanlı Geleneğini Devam Ettiren Cumhuriyet Dönemi Mezar Taşlarından Bazı Örnekler", *18. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 2018, s. 805.

⁴⁹ Ali Aktemur, "Çıldır Çevresinden Soyut İnsan Heykeli Biçimli Mezar Taşları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16/3, 2012, s. 140.

⁵⁰ Veli Sevin, Aynur Özfirat, "Hakkâri Stelleri: Doğu Anadolu'da Savaşçı Çobanlar İlk Not", *Bellekten*, 65\ 243, 2001, s. 512.

⁵¹ Kamil H. Biçici, "Cumhuriyet Dönemi (1929-1961) Gördes'in Geleneksel Süslemeli Mezar Taşlarından Bazı Örnekler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47/1, 2006, s. 176.

⁵² Pektaş, Agm, ss.126-128. Korkmaz Şen, Ümit N. Özcan, "Bitlis Günkırı Belde Merkezindeki Tarihi Mezar Taşları ve Sembolizmi", *Tarihi Ve Kültürel Yönleriyle Bitlis*, Ed. Prof. Dr. Mehmet İnbaşı Ve Prof. Dr. Mehmet Demirtaş, Ankara 2019, s. 515.

⁵³ Uluçam, age, s.114.

⁵⁴ İter İgit, *Tunceli'deki Mezar Taşları*, Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Van 2012.

⁵⁵ Çetin, agm, s.95.

⁵⁶ Aslı S. Arslan, "Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları", *Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları Sanat Dizisi*, 2/44, Kayseri 2005, ss. 458-459.

⁵⁷ Mehmet Mutlu, *Siirt Mezar Taşları*, Van: Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Van 2006, ss. 101-102.

⁵⁸ Veysi İnci, *Cizre Mezar Taşları (18.-19. yy.)*, Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Van 200, ss. 114-136

⁵⁹ Mehmet F. Pullu, *Savur'daki Mezar Taşları*, Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Van 2010, ss. 24-35.

⁶⁰ Aktemur, agm, s. 140.

⁶¹ Tülin Çoruhlu, "Eyüp Sultan ve Çevresindeki Hazirelerde Bulunan Hançerli Lahitler Ve Taş Sandukalar", *I. Eyüp Sultan Sempozyumu*, İstanbul 1997, ss. 43-59

⁶² Muhammed E. Tokat, Ercan Çalış, "18 ve 19. Yüzyılda Doğu Ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bulunan İslami Dönem Mezar Taşlarında Askeri Eşya Bezeme Örnekleri", *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 2016, ss. 194-231.

Sonuç olarak, çalışmaya konu edilen Hamidiye Alaylarına mensup iki askere ait mezar taşı, tipolojik, kronolojik, bezeme özellikleri ayrıntıları ile incelenmiştir. Çalışma konumuz olan mezar taşlarında, Osmanlı mezar taşlarında başkent üslubu ve özellikle Batılılaşma dönemi Barok, Rokoko ve Ampir üsluplarına dair “C” ve “S” kıvrımlı bitkisel bezeme anlayışı, vazodan fıskıran bitkisel bezeme unsurlarının takip edilebildiği özellikler benzer biçimde kendini göstermektedir. Başkent üslubu dışında gelişen özellikleri, mezar taşlarına ayırt edici bir sanatsal yön katmaktadır. Söz konusu askeri eşya ve nesneli bezeme özellikleri, baş şahidelerinde yer alan ve daha önce bir benzerine rastlayamadığımız başlık biçimi bölgesel bir üslubun ve mesleki özelliklere vurgu yaparak nüans oluşturmuştur.

Bir milletin tapu senedi ve birincil tarihi vesikası niteliğinde olan mezar taşları, ölen kişinin kimlik ve tarihi bilgisi dışında yaşam öyküsü, mesleki özellikleri gibi pek çok kodu da içerisinde barındırması açısından son derece kıymetlidir. Geç Osmanlı dönemine ait olan mezar taşları aynı zamanda, dönemin estetik ve sanatsal zevkinin somutlaştığı somut kültürel eserler olmasının yanı sıra, bölgenin tarihsel sosyolojisi, idari ve askeri yönetimi konusunda da arşiv belgelerinin dışında veri sunan tarihi birer zenginliği olarak günümüze ulaşmıştır. Orta ve İç Asya’da eski bir Türk geleneği olan ölen askerler adına mezar taşı dikilmesi, çalışma konumuz olan asker mezar taşlarına gösterilen benzer sanatsal ve estetik yaklaşımlar, bu geleneğin Geç Osmanlı dönemine ve Anadolu’ya kadar bir uzantısı olarak kabul edilebilir ki bu da bize sanatın adeta bir zincirin halkaları gibi eklettik yanına, yüzyıllar ve farklı coğrafyalar arasından kayıp giden bir anlayışın simgesi olarak yorumlanabileceğini gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

AKGÜL, Nakış, “Anadolu Selçuklu Dini Mimarisinde Kullanılan Altıgen Kompozisyonların İkonografik Açından Yorumlanması”, *Geçmişten Günümüze Mezarlıklar Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul 1999, ss. 72-94.

AKTEMUR, Ali, “Çıldır Çevresinden Soyut İnsan Heykeli Biçimli Mezar Taşları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16/3, 2012, ss. 135-150.

ARTUN, Erman, “Günümüz Adana Aşıklık Geleneğinde Ölüm ve Mezar Kültürü”, *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul, 1998, s. 366.

ARSLAN, Aslı S., “Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları”, 2\44, Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları Sanat Dizisi, Kayseri 2005.

ATLI, Cengiz ÖZTÜRKER, H. Ceylan, *Iğdır Karakoyunlu Tarihi Mezar Taşları*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2014.

AZİMLİ, Mehmet, “İslam’ın İlk Fetih Yıllarında Nusaybin ve Klasik İslam Kaynaklarına Göre Nusaybin’in Fethi”, *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed. Kenan Ziya Taş, Ankara 2004, ss. 77-82.

BAKIR, Abdulhalik, “Geç Orta Çağ El-Cezîre Bölgesi Şehirlerinin Fizikî Yapıları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 8\2, 2013, ss. 51-67.

BAKIR, Abdulhalik, ARABACI Nuray, “Orta Çağ El-Cezîre Bölgesinin Stratejik Şehri Nusaybin”, *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, 10, 2018, ss. 36-59.

BAŞAK, Oktay, BODAKÇI Ahmet, “Mardin Mezar Taşlarından Lahit Formunda İki Örnek”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ed. Bekir Koçlar, Kemal Temizer, 36, 2017, s. 195.

BAŞKAN, Seyfi, “Eski Türklerde Mezar Taşı”, *Théma Larousse*, C.6, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.

BELGE, Rauf, “Nusaybin: Bir Sınır Şehrinin Mekânsal Gelişimi”, *Coğrafya Dergisi*, 44, ss. 725-288.

BEYAZI, Mustafa ÇELEMOĞLU, Şuayip, “Kale-İ Tavas Mezarlığında Osmanlı Geleneğini Devam Ettiren Cumhuriyet Dönemi Mezar Taşlarından Bazı Örnekler”, *18. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 2018, ss. 1053-1054.

BİÇİCİ, Kamil H., “Cumhuriyet Dönemi (1929-1961) Gördes’in Geleneksel Süslemeli Mezar Taşlarından Bazı Örnekler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47/1, 2006, ss. 170-195.

BODAKÇI, Ahmet, “Mardin’de Bezemeli Kadın Mezar Taşları Üzerine Bir Değerlendirme”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11\3, 2022, ss. 1801-1803.

CİMİNLİ, F. Naldan, "Erzincan Terzibaba Hazinesinde Bulunan Sanduka Mezarlarından Bazı Örnekler", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6\75, 2018, ss. 276-277.

ÇAL, Halit, “Urfa Şehri Mezar – Mezar Taşları”, *15. Türk Tarih Kongresi*, C. 4, Ankara 2010, ss. 1995-2008.

MARDİN-NUSAYBİN'DE OSMANLI HAMİDİYE ALAYBEYLERİNE AİT İKİ MEZAR TAŞI

- ÇAL Halit, "Malatya Kırklar Mezarlığı Mezar – Mezar Taşlarında Bezeme", *Bilig*, 94, 2020, ss. 159-187.
- ÇAL, Halit CANYURT Filiz, "Edirne Şehrindeki Mezar Taşlarında Başlık Tipleri", *Turkmens Tam Metin Bildiriler*, 2020, s. 228.
- ÇETİN, Yusuf, "Ağrı Mezar Taşlarında Form ve Bezeme Unsurları", *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 40, 2015, ss. 87-105.
- ÇETİNASLAN, Mustafa, "İnegöl Kavaklaraltı Mezarlığındaki Muhacirlere Ait Mezar Taşları", *İdil Sanat Ve Dil Dergisi*, 2\6, 2013, ss. 158-197.
- ÇEVİK, Adnan, "Orta Çağ İslam Coğrafyacılarına Göre Nusaybin", *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed. Prof. Dr. Kenan Ziya Taş, Nobel Yayınları, Ankara 2009, s. 65-76.
- ÇORUHLU, Yaşar, *Kurganlar- Orta ve İç Asya'nın Erken Devir Türk Mezar Mimarisi Üzerine Bir Deneme*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2019.
- ÇORUHLU, Tülin, "Eyüp Sultan ve Çevresindeki Hazirelerde Bulunan Hançerli Lahitler Ve Taş Sandukalar", *I. Eyüp Sultan Sempozyumu*, İstanbul 1997, ss. 43-59
- ÇORUHLU, Tülin, ALKAN Murat, "Sakarya/Akyazı İlçesi Osmanlı Dönemi Mezarlıkları Ve Mezar Taşları", *Turkmens Tam Metin Bildiriler*, 2019, ss. 454-457.
- DEMİR, Ahmet, "Eyyubiler Devrinde Nusaybin", *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed. Kenan Ziya Taş, Nobel Yayınları, Ankara 2009, ss. 102-103.
- DEMİR, Muzaffer, KEÇİŞ Murat, "Nisibis At The Border Of Romans And Sasanians Between The Third And Fifth Centuries Ad", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 36\62, 2017, ss. 1-30.
- DEMİRCİ, Kürşat, "Kabir", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.XXIV, İstanbul 2001, ss. 33-35.
- DEMLİKOĞLU, Uğur, "1567-1568 H. 975 Tarihli ve 1096 Numaralı Mufassal Tapu Tahrir Defterine Göre Nusaybin İdari, Ekonomik Ve Sosyal Durum", *Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2018, 44, ss. 45-74.
- DUMAN, Sabit, "Yabancı Seyyahlara Göre Nusaybin", *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed. Kenan Ziya Taş, Nobel Yayınları, Ankara 2009, ss. 151-153.
- EFE, Aydın AKTÜRK Sıraç, "19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Nusaybin Kazâsı'nın İdari, Eğitim Ve Nüfus Yapısı", *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed. Kenan Ziya Taş, Mardin 2022, ss. 204-205.
- EKİNCİ, M. Rezan, "1897 Tarihli Hamidiye Hafif Süvari Alayları Taksimatı", *Şarkiyat*, 9(2), 2017, ss. 703-718.
- ERDEM, İlhan, "Selçukluların İlk Dönemlerinde Merv Şehri ve Önemi (1035-1092)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 35(60), 2006, ss. 59-72.
- EREN, Sevinç, "Trabzon Küçük İmaret Mezarlığı'ndaki 19. Yüzyıl Osmanlı Mezar Taşları Üzerine Bir Değerlendirme", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6\11, 2020, ss. 345-363.
- ERKANAL, Hayat, "Mezopotamya'ya Açılan Kapı: Nusaybin", *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed. Kenan Ziya Taş, Nobel Yayınları, Ankara 2009, ss. 5-8.
- EYİCE, Semavi, "Mezarlıklar ve Hazireler", Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996.
- GÜMÜŞ, Ercan, "XVI. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Kadar Mardin İdaresinde Milli Aşireti ve Aşiretin Nüfuz Mücadeleleri", *Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Ed. İbrahim Özcoşar, Hüseyin H. Güneş, Mardin 2006, ss. 815-830.
- GÜNEŞ, Hüseyin, "Tür Abdin Yöresinin İslamlaşma Süreci", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(6), 2012, s. 154-162.
- GÜNEŞ, Hüseyin, "Selahaddin Eyyûbi Zamanında Nusaybin", *Mukaddime*, 9(2), 2018, ss. 17-30.
- GÜRHAN, Veysel, "Hamidiye Alayları ve Mardin", *Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Ed. İbrahim Özcoşar Ve Hüseyin H. Güneş, Mardin 2006, ss. 831-40.
- GÜRHAN, Veysel, "Nusaybin Şehrinin Osmanlı Yönetimindeki İlk Dönemleri: Tahrir Defterlerinden Elde Edilen Veriler Üzerine Bazı Tespitler (1518-1567)", *Hafıza*, 2(1), 2020, ss. 51-91.
- HANOĞLU, Canan, A. Ali Bayhan, "Rize Şehir Merkezi'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Bezemeli Kadın Mezar Taşları", *Journal Of Turkish Studies*, 12(3), 2017, ss. 293-295.

HANOĞLU, Canan, “Rize’de Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarına Genel Bir Bakış”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 45, 2018, ss. 328-331.

HASEKİ Metin, “Plastik Açısından Türk Mezar Taşları”, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul 1976.

HOLLERWEGER, Hans, *Canlı Kültür Mirası* Turabdin, çev. S. Gülçur, Linz 1999, s. 249.

İĞİT İlter, *Tunceli’deki Mezar Taşları*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Van 2012.

İNCİ Veysi, *Cizre Mezar Taşları* (18.-19. Yy.), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Van 2008.

KALAFAT, Yaşar, “Anadolu ve Yakın Çevresinde Türk Halk İnançlarında veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti”, *Geçmişten Günümüze Mezarlıklar Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul, 1999, ss. 239- 271.

KILIÇ, Taner, “Nusaybinin Fiziki Coğrafya Özellikleri”. *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ed. Kenan Ziya Taş, Nobel Yayınları, Ankara 2009, ss. 391-402.

KLEİN, Janet, *Hamidiye Alayları: İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*, çev. R. Akman, İletişim Yayınları, 2013.

KODAMAN, Bayram, “Hamîdiye Hafif Süvarî Alayları (2. Abdülhamîd ve Doğu-Anadolu Aşiretleri)”, *Tarih Dergisi*, 32, 1979, ss. 425-480.

KODAMAN, Bayram, *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamid’in Doğu Anadolu Politikası*, Orkun Yayınevi, İstanbul 1983.

KÜTÜK, Ahmet, *Orta Çağda Nusaybin Bölgesinin Siyasi, Sosyal, İktisadi ve Kültürel Durumu*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa 2006.

KÜTÜK, Ahmet, *Bizans İmparatorluğu döneminde Nusaybin’in Siyasi, Sosyal, İktisadi, Mimari ve Kültürel durumu (IV.-X. Yüzyıl)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Elâzığ 2012.

MUTLU, Mehmet, *Siirt Mezar Taşları*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Van 2006.

ÖZCOŞAR, İbrahim, ERTEKİN Abdusselam, "Sultan ve Aşiret: Kürt Aşiret (Reislerinin) II. Abdülhamid’i Ziyareti", *Artuklu İnsan Ve Toplum Bilim Dergisi*, 4(2), 2019, ss. 31-26.

ÖZTÜRKER, H. Ceylan, “Bektaşî Mezar Taşları Üzerine Bir İnceleme: Şemsi Baba Tekkesi Örneği”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 2013, ss. 189-190.

ÖZTÜRKER, H. Ceylan, (2015). "Caferî Mezar Taşlarında Görülen Sembolik Anlamlı Bezeme Unsurlarının İkonografik Çözümlemesi", *Uluslararası XIX. Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazuları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Ed. Ceren Ünal, Cengiz Gürbıyık, C.2, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015, ss. 99-116.

PAYDAŞ, Kazım, “Moğol İstilasından Ak-Koyunlu Devleti’nin İnkırazına Orta Çağ’da Nusaybin”, *Nusaybin Siyaset-Kültür-Ekonomi*, Ed. Ahmet Gemi, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2022, ss. 69-83.

PEKTAŞ, Kadir, *Bitlis Tarihi Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

PULLU, Mehmet F., *Savur’daki Mezar Taşları*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tez), Van 2010.

SEVİ, Veli ÖZFİRAT, Aynur, “Hakkârî Stelleri: Doğu Anadolu’da Savaşçı Çobanlar İlk Not”, *Belleten*, 65\ 243, 2001, ss. 501-518.

SOYSAL, Mine, “Mezar Maddesi”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* İstanbul 1997, s. 1212.

ŞEN, Korkmaz ÖZCAN Ümit N., “Bitlis Güncürü Belde Merkezindeki Tarihi Mezar Taşları ve Sembolizmi”, *Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Bitlis*, Ed. Prof. Dr. Mehmet İnbaşı ve Prof. Dr. Mehmet Demirtaş, Ankara 2019, s. 515.

ŞİMŞEK, Bediha, *İlk Dönem İslam Tarihinde Nusaybin ve Akademisi*, Ed. Prof. Dr. Nurettin Gemici, Kahramanmaraş, Samer Yayınları, 2019, ss. 6-135.

MARDİN-NUSAYBİN’DE OSMANLI HAMİDİYE ALAYBEYLERİNE AİT İKİ MEZAR TAŞI

TALİ, Ş. Tali, “Ünye Çamlık Feneraltı Mezarlığı Mezar Taşları ve Kitabeleri”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 45, 2018, ss. 371-408.

TEKİN, Rahmi, DUMAN Esmer, "II. Abdülhamid Döneminde Bir Eğitim Modeli: Aşiret Mektebi (1892-1908)", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 2021, ss. 418-420.

TUNCEL, Metin, “Nusaybin”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXXIII, İstanbul 2007, ss. 269-270.

TOKAT, “Muhammed E., ÇALIŞ Ercan, “18 ve 19. Yüzyılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bulunan İslami Dönem Mezar Taşlarında Askeri Eşya Bezeme Örnekleri”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 2016, ss. 194-231.

TOKUŞ, Ömer, “Fethinden Selçuklulara Kadar Nusaybin”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 2018, ss. 167-201.

UHRİ, Ahmet, *Anadolu'da Ölümün Tarih öncesi: Bir Geleneğin Oluşum Süreçleri*, Ege Yayınları, İstanbul 2010.

ULUÇAM, Abdüsselâm, *Eski Erciş-Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları*, Türk Tarih Kurumu.

YEŞİLBAŞ, Evindar, ACAR Ayşe, “Mardin Şeyh Mahmud El Türkî Aile Kabristanındaki Mezar Taşlarının Sanat Tarihsel ve Antropolojik Açından Değerlendirilmesi”, *Şehir ve Medeniyet Dergisi*, 2021, ss. 153-187.

YILDIZ, İrfan, ERTEKİN Fırat, “Dara Mezar Taşlarından Sanduka Formunda İki Örnek”, Ed. Prof. Dr. Serdar Öztürk, *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Teori Ve Araştırmalar*, 2, 2020, s. 223.

YİNER, Abdulnasır, “Aşiretler Arasındaki Mücadele ve Hamidiye Alayları”, *Journal Of Academic Value Studies*, 2019, ss. 84-94.

İnternet Kaynakları

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91112---0013.jpg> (Erişim tarihi 19.04.2023)

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90405---0002.jpg> (Erişim tarihi 19.04.2023)

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>